

SARAY-HÜKÜMET, İNGİLTERE, MUSTAFA KEMAL VE ANADOLU'YA YOLCULUK

*Ali Gürsel**

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da iki yeni ve ulusal devletin ortaya çıkması, Avrupa'da 1815 Viyana Kongresi ile kurulmuş bulunan statükoyu bozmuş¹, yeni denge arayışları ile bloklaşma arayışları ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın büyük devletlerinin iki yeni ve rakip kampta toplanmalarına neden olmuştur. Bu, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya'yı içine alan üçlü ittifak; İngiltere, Fransa ve Rusya'yı içine alan üçlü itilaf şeklinde olmuştur. Bu ittifak ve itilaf devletleri aralarındaki siyasi anlaşmazlıkların yanı sıra asıl önemlisi de gelişen sanayileri için hammadde ve pazar arayışları içine girmiş olmalarıdır. Bunların arasındaki rekabetin temelini hammadde elde etmek oluşturuyordu. Bu pazar ve hammadde arayışı nedeniyle, her iki taraf da akıl almaz bir şekilde silahlanmaya başlamıştı.

Bu devletler çıkacak bir savaşta birbirlerine üstünlük kurmak istiyorlardı. Hele İngiltere, bir kara devleti olan Almanya'nın denizlerdeki genişleme isteklerini ve Ön Asya'daki Hint deniz yolu ile Kuzey Afrika ve Uzak Doğuda kendisine rakip olmasına hiç tahammül edemiyordu, bu devleti bir an evvel ezmek ve yok etmek istiyordu.

Fransa ise 1870 Alman yenilgisini hiç unutamıyor ve kaybettiği Alsace-Lorraine bölgesini derhal geri almak için İngiltere'nin yanında saf tutuyordu.² Rusya, Pangermenizmi (Almanya politikasını) Güneydoğu Avrupa'nın geleceğini kendisi açısından iyi görmüyordu. Rus İngiliz

* Dr. Ali Gürsel, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, A. İ. İ. T. Bölümü.

¹ GENCER, Dr. Ali İhsan-ÖZEL, Dr. Sabahattin. *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul. 1991. s. 36

² y. a. g. e. s.36

ittifakını bir türlü elde edemediği Boğazlar için de gerekli görüyordu. Bu nedenle İngiltere'nin yanında yer almış oluyordu.

Almanya, Avrupa'nın bir güçlü devletini Fransa'yı yenmiş olmanın gururuyla ve Rusların 1905'te Japonlara yenilmesi nedeniyle de büyük bir cesaret ve güç kazanmıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarında Slav asıllı toplulukların yaşaması nedeniyle, Rusya'nın Panslavizm politikasını kendi geleceği açısından tehlikeli görüyordu. İşte bu nedenlerle Alman, Avusturya-Macaristan ittifakı doğuyordu. 1914 yılı başlarında Avrupa'da genel durum bu şekilde bir yapılaşma içerisindeydi ve genel bir savaşın baş göstermesinin koşulları oluşmuş görünüyordu.

Bu koşullar içerisinde Osmanlı İmparatorluğu da boş durmuyordu. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının ortaya çıkardığı eksikliklerini gidermeye, ordu ve donanmasını güçlendirmeye, yalnızlık politikasından sıyrılmaya ve diplomatik bazı girişimlerde bulunmaya çalışıyordu. İlk başlarda Alman yanlısı bir politika içerisinde bulunmak istemişse de, buradan gerekli desteği bulamamış, İngiliz-Fransız ittifakına katılma arayışına girmişti. Ancak bu iki devlet, Osmanlıyı müttefik olarak kabul etmemişti.³ Çünkü çıkması muhtemel bir savaşın gündeminde Osmanlı'nın da paylaşımı yer almaktaydı, ayrıca Rus ortaklarını da kızdırmak istemiyorlardı. Sonuç olarak Osmanlı, Almanların yanında yer aldı. Zaten iktidardaki İttihat ve Terakki Hükümetinin etkin üyeleri, Enver, Talat ve Sait Halim Paşaların tercihleri de bu doğrultuydu. Rusların, Boğazlar üzerindeki emelleri de bu tercihi zorluyordu. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 yılında gizli bir ittifak anlaşması imzaladı ve Almanya'nın yanında yerini aldı.⁴

Akdeniz'deki Goban ve Breslaw adlı iki Alman savaş gemisinin İngilizlerden kaçarak İstanbul'a sığınması, Osmanlı'nın bu gemilere Yavuz ve Midilli isimlerini vererek el koyması ve Osmanlı bayrağının çekilmesi, Osmanlı Devletini dört yıl gibi uzun ve yorucu bir sıcak çatışmanın içine iyiden iyiye çekiyordu. Osmanlı Donanmasının 28-29 Ekim 1914 gecesi Alman Amiral Souchon komutasında Rus limanlarını topa tutması ile Osmanlı Devleti resmen savaşa girmiş oluyordu. Olay üzerine 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devletine savaş ilân etti, buna karşılık 12 Kasım'da da Osmanlı aynı devletlere savaş ilan etti.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda içte ve çeşitli cephelerde müttefiklere yardım amacıyla savaştı: Kafkas Cephesi, İran Cephesi,

³ y. a. g. e. s.38,

⁴ Uçaral, Rifat, *Siyasi Tarih*. 3. Baskı İstanbul, 1985. S. 382

Süveyş Kanalı Cephesi, Çanakkale Cephesi, Romanya-Galiçya Cephesi, Yemen Cephesi, Suriye Cephesi... Sonuç olarak Osmanlı Devleti dört yıl süren bu yorucu ve zahmetli savaşı, 555 subay, 431,434 er şehit, yaralı; 407.772 subay ve er, esir ve kayıp; toplam 3030 subay, 400.701 er⁵ gibi ağır faturayla ödemiştir. Bununla da kalınmamıştı. Türklerin bin yıldır üzerinde yaşadıkları toprakları, (Anadolu) elden gidiyordu 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile.

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN PAYLAŞILMASINI ÖN GÖREN GİZLİ ANLAŞMALAR

Savaş öncesi Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasını öngören birçok projeden söz edilirse de bunların daha çok Osmanlının İttifak Devletleri yanında yer almasından sonra gündeme gelen projeler olduğu görülmektedir. Bu anlaşmaları İtilaf Devletleri kendi aralarında yapmışlar, dört ayrı anlaşmadan oluşan bu anlaşmaların ilki, 1915'in Mart-Nisan aylarında, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılmıştır. Bu anlaşma ile Rusya memnun edilmek istenmiştir. Boğazlar ve Trakya Ruslara bırakılmıştır. İkinci anlaşma 26 Nisan 1915 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'dır. Bu, antlaşma da İtalya ile imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Antalya, On iki Ada ve Trablusgarp İtalyanlara veriliyordu.⁶ Üçüncü antlaşma 26 Nisan 1916'da imzalanmıştır. (Sykes-Picot) Bu antlaşmaya göre; Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya; Musul, Bağdat ve Basra ise İngiltere'ye bırakılıyordu.⁷ Dördüncü antlaşma, 17 Nisan 1917 tarihinde imzalanmıştır. Bu antlaşma Saint-Jean de Maurienne adını taşır.⁸ İngiltere-Fransa ve İtalya arasında imzalanmıştır. Buna göre İtalya'nın payı genişleyerek büyüyor; Antakya, Konya, Aydın ve İzmir bu devlete bırakılıyordu. Görüldüğü üzere itilaf- lar savaş öncesi Osmanlıyı kendi aralarında paylaşmışlar, bu gizli anlaş- malar, ilk defa Ağustos 1917'de resmîyet dışı açıklanmış ise de 24 Kasım 1917'de Ruslar tarafından resmen açıklanmıştır.⁹

ABD de Osmanlının paylaşılmasından yana tavır koymuştu. 1916'da ikinci defa başkan seçilen Wilson (1856-1924), İstanbul'a bir elçi atanması söz konusu olduğunda "Türkiye'ye elçi göndermeye ne gerek var?" demiştir.¹⁰ Osmanlıya karşı aynı yaklaşımı Avrupa'da da görmek-

⁵ Gencer-Özel, a. g. e. S. 52. *Vakit Gazetesi* 18 Şubat 1919. No (476) 26.

⁶ Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi*. C.1. İst. 1991. s. 59

⁷ Turan, Şerafettin. y.a.g. e. s. 60-61.

⁸ Turan. Ş. a.g.e. s. 61

⁹ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı tarihi*:1991 c. III ks. 4. s. 38 T.T.K. Yayını Gencer-Özel. a.g. e. S. 52.

¹⁰ Turan. Ş. a.g.e. s. 61

teyiz. Savaş sonrası İngiliz Başbakanı ve Dışişleri Bakanı (Asguith-L. George); “Biz hepimiz Osmanlı'nın Avrupa ve Asya'daki topraklarının paylaşılma olağanının doğmasından memnunuz demiştir.”¹¹

İlerleyen tarihi süre içerisinde yukarıda adı geçen antlaşmalardan ve taraflı yaklaşımlardan çark etmeler de olmuştur, fakat bunlar o gün için hiçbir şeyi değiştirememiştir. 22 Aralık 1917'de A.B.D. Başkanı Wilson kendi adı ile anılan 14 maddelik bir barış ilkesi programı ortaya atmak gereğini ya da ihtiyacını duymuştur. Şöyle ki: “Türlere kendi gelecekle- rini belirleme hakkı, Anadolu'nun bağımsızlığı, özgürlüğü, toprak bütün- lüğünün sağlanması, Boğazlardan serbestçe geçilmesi gibi bazı haklar verilmesini istemiştir.” Ayrıca Türk idaresindeki diğer ulusların da kendi yönetimlerini kurmalarını istemiştir.

A.B.D. Başkanı bu görüşlerini, İngiliz Başbakanı L.George o da şöy- le belirtmiştir. (5 Ocak 1918): “Biz Türkleri ne başkentinden ne de ço- ğunlukla Türk olan Anadolu'nun ve Trakya'nın zengin ve ünlü toprakla- rından yoksun bırakmak istemeyiz” .¹²

2. MONDOROS SİLAH BIRAKIŞMASI VE UYGULAMASI

Osmanlı Devleti savaşın sonuna doğru savaşı kaybettiği sonucuna varmış ve barış görüşmeleri arayışına girmiştir. Özellikle İstanbul ve Boğazların tehdit altına girmesini önleme düşüncesi bu barış girişimlerini güçlendiriyordu. Uzun müzakerelerden sonra görüşmeci olarak Rauf Or- bay seçilmiştir. Padişah ise Damat Ferit'ten yana tavır koymuştur, fakat daha sonra o da Rauf Beyi kabul etmiştir.¹³ Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki görüşmeler, İngilizlerin Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Caltorphe başkanlığında 27 Ekim'de başlamış, 30 Ekim 1918'de bitmiştir. 25 maddelik görüşmenin önemli maddeleri, Osmanlı Devle- ti'nin yok edilmesini öngörüyordu sanki: Düşman Boğazları işgal edecek, Osmanlı Ordusu terhis edilecek, cephane ve diğer araç-gereçler teslim edilerek, Doğu, Kafkas Cephelerindeki Osmanlı Ordusu geriye çekilecek, İtilaflar, güvenlikleri tehlikeye girdiğinde istedikleri bir bölgeyi işgal edeceklerdi.(Madde:7). Yine 24. Maddeye göre de Doğu da altı vilayette karışıklık olursa, o bölgeyi işgal edebileceklerdi (Ermeni Devleti Projesi).¹⁴

¹¹ y.a.g.e. s. 62

¹² y.a.g.e. s. 63

¹³ Y. H. Bayur. *Türk İnkılab Tarihi*. C. III. Ks. 4. s. 727. Turan, a.g.e. s. 69-71 Gen- cer-Özel, a.g.e. s. 54

¹⁴ Gencer-Özel- s.55

Bu belge Osmanlı Devleti'nin kayıtsız-şartsız teslimini öngörmekteydi. Padişah tahtını kaybetmediği için Amiral Caltrophe'ye bir teşekkür mektubu yollamış iki devlet arasındaki ilişkilerin ve dostluğun bozulmaması dileğinde bulunmuştur. Durum Meclis-i Mebusan' da da görüşülmüş, kabulü yönünde Hükümete yetki vermiştir. Muhalif bir kesim ise, antlaşmayla, ülkenin geleceğinin karartılmasından üzüntü duymaktan çok İttihat ve Terakki'nin yıkılışından memnunluk duyuyordu.¹⁵ Bu gelişmelere karşı Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal, Osmanlı Hükümetinin bu ateşkesle kendini düşmana kayıtsız-şartsız teslim ettiği hatta Osmanlı'nın ona yardım vaat ettiği inancındaydı: Mustafa Kemal Yıldırım Orduları Komutanı olduğu günlerde Hükümetin antlaşmanın açık olmayan koşullarına karşı dikkatini çekmiş ve onu uyarmıştır.

3. İŞGALLER:

Anlaşma Devletleri Mondros koşullarının yürürlüğe girmesinden hemen üç gün sonra Osmanlı ülkelerini bir baştan ötekine işgal etmeye başladılar. İlk olarak Suriye-Irak yöresine çıktılar, arkasından Musul ve İskenderun'u işgal ettiler (3 Kasım 1918). İngilizler, zengin petrol kaynaklarına sahip Musul bölgesini kendilerine ayırmışlar, bölgedeki aşiretleri de çeşitli entrikalarla yanlarına çekmeyi başarmışlardı.¹⁶ Bunu da yani işgali, bırakışmanın 7. maddesine dayandırdıklarını ifade etmişlerdir. Bölgedeki Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal, İskenderun'un işgaline karşı çıkılması gerektiğini bildirmişse de, Hükümet, İskenderun için barışın bozulmayacağını bildirmiş, Yıldırım Orduları lağvedilerek Mustafa Kemal'in Harbiye Bakanlığı emrine verilmiş ve kendisine derhal İstanbul'a dönmesi bildirilmiştir. Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiştir. İngilizler ve müttefikleri egemenlikleri altında bulunan Mısır ve Hindistan'daki Müslümanların, Türklerin Halife'nin başkanlığında yeniden dirilmelerine ve ayağa kalkmalarına yardımcı olmasını önlemek için onları en ağır bir şekilde cezalandırmak istiyorlar ve anlaşma hükümlerini istedikleri gibi yorumlayarak Osmanlıyı yok etmeye çalışıyorlardı. Başbakan Asquith, Osmanlı'nın öldüğünü, dirilmesinin imkân dışı olduğunu söylüyordu.¹⁷

Sıra, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının işgaline gelmişti. Kasım 1918 ayı içerisinde bu bölge de, itilafların ellerine geçmiştir. Bunun arkasından Toros Tünellerine gelmişti sıra. Bu bölgeyi de tümü ile Fransızlar

¹⁵ y.a.g.e. s. 55-56

¹⁶ Salahi Sonyel. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara 1987. s. 16-17. Turan. Ş. a.g.e. s. 72-73

¹⁷ Turan Ş. a.g.e. s. 73

işgal ettiler, yine anlaşmanın 7. maddesi uyarınca (3 Şubat 1919)¹⁸ İngiliz ve Fransızların antlaşmanın diğer koşullarını hiçe sayarak başlattıkları işgal furyasına İtalyan ve Yunanlılar da katılmışlardır.¹⁹ Kendilerine ayrılan ve vaat edilen yörelere askerlerini çıkarmışlardır. İngilizler, Musul, İskenderun ve Boğazların işgalinden sonra 3 Kasım 1918 -13 Nisan 1919 tarihleri arasında Antakya, Batum, Kilis, Ankara istasyonu, Ayıntab, Cerablus, Haydarpaşa istasyonu, Konya istasyonu, Aydın demiryolu, Maraş, Birecik, Samsun, Harabnaz ve Telebnaz İstasyonları, Merzifon, Kars, Urfa illerini de ele geçirmişlerdir.

Fransızlar ise; 9 Kasım 1918'den 16 Nisan 1919'a kadar, Doğu Trakya demiryolları, Çanakkale Boğazı (İngilizlerle birlikte) Dört Yol, Mersin, Toros Tünelleri, Adana ili, Pozantı, Şark demiryolu, Kasaba Aydın demiryolu (İngilizlerle birlikte) Çiftehan, Akköprü, Afyon istasyonlarını ele geçirmişlerdir.

İtalyanlar ise 28 Mart 1919'dan – 28 Haziran 1919'a kadar, Antalya, Konya, Kuşadası- Fethiye, Bodrum, Marmaris, Akşehir, Afyon, Malkara, Burdur yörelerini işgal etmişlerdir.

Yunanlılar da Uzunköprü – Hadımköy demiryolunu 9 Ocak 1919'da İzmir'i ise 15 Mayıs 1919'da işgal etmişlerdir.

4. MUSTAFA KEMAL VE ARKADAŞLARININ HÜKÜMETTE GÖREV ALMA GİRİŞİMLERİ

Ateşkes antlaşması uygulamasının doğurduğu sorunlarla karşı karşıya bulunan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, mecliste sert eleştirilere uğrarken Sarayla da anlaşmazlığa düşmüştü. Saray-Hükümet anlaşmazlığının nedeni Vahidettin'in koyu bir monarşi yanlısı oluşundan kaynaklanıyordu. Kendisini Tanrı'nın yetkili kıldığı bir çoban, halkı da sürü olarak görüyordu.²⁰ Bu arada yine anlaşma uyarınca birlikleri terhis edilen ya da dağıtılan komutanlar da İstanbul'da toplanmaya başlamış ve durum değerlendirmesi yapıyorlardı. Mustafa Kemal, Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Cafer Teyyar, İsmail Canbolat ve Fethi Okyar Paşalar, Canbolat Paşanın evinde arka arkaya üç gün yaptıkları toplantıda içine düşülen çıkmazdan kurtulmanın tek yolunun Anadolu'da Ulusal bir direnmeyi sağlamak olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardı.²¹ Mustafa Kemal, mütarekeye gidilen günlerde padişahın başyaveri Naci İldeniz Bey'e çektiği çok gizli telgrafta, İzzet Paşa'nın kuracağı hükümette

¹⁸ y.a.g.e. s. 73-74

¹⁹ y.a.g.e. s. 74-75

²⁰ Orbay, Rauf. *Hatıralarım, Yakın Tarihimiz* c. II. S. 80-81. Turan, a.g.e. s. 79

²¹ Turan, Ş. y.a.g.e. s. 81.

kendisinin savunma bakanlığına getirilmesini arkadaşları Fethi, Rauf, İsmail Canbolat, Tahsin Uzer ve Azmi Bey'lerle Seyhulislam Hayri Efendi'nin de kabinde yer almasını istiyordu. Ancak, İzzet Paşa yalnız Fethi Bey ve Rauf Beylere görev vermiş. Mustafa Kemal'in istediği bakanlığı da kendisi üstlenmiştir.²² Kendisi ve yakın arkadaşlarına görev verilmeyen Mustafa Kemal durumundan üzüntü duyuyordu, bir müddet sonra İzzet Paşa'nın yerine, Tevfik Paşa hükümet kurmakla görevlendirilince bu hükümetle iş yapamayacağını söyleyerek bunun güvenoyu almaması için çalışmıştır, fakat bunda da başarılı olamamıştır. Mustafa Kemal bu arada boş durmuyor, arkadaşı Fethi Beyle birlikte Minber gazetesini çıkarıp ülkenin geleceği için görüş ve düşüncelerini orada açıklamaya çalışıyordu.²³

Tevfik Paşa Hükümetini güvensizlik oyu ile düşüremeyen Mustafa Kemal, Pera Palas'taki odasını Şişlide bir eve taşımış ve bu ev Türk Kurtuluş Savaşı'nın âdeta karargâhı olmuştur. A. Fuat, R.Orbay, K. Karabekir, İ.Canbolat, T. Rüştü, Dr. Rasim Ferit de Şişli' deki bu evin kadrosuna dahildir. Bu kadro tarafından Propaganda ve yayın çalışmaları yapılarak ulusal direniş toparlanmaya çalışılıyordu, ayrıca Tevfik Paşa hükümetini yıkmak da bunların çalışmaları içindeydi.²⁴ Kemal Paşa, kendileri gibi düşünmeyen bazı insanlarla da ilişkiye girerek onları kazanmak ve tabanı genişletmek istiyordu, buna hükümet üyeleri de dâhildi. Cavit Bey'in Minber'e kazandırılması, İttihatçı Ayan Meclisi Başkanı ile Ahmet Rıza Beyle ilişkiye girilmesi, hükümet üyelerinden Avni Bey, M. Ali Bey'le de ilişkiye girilmesi. Bu arada İtilaf devletleriyle de ilişkileri sıcak tutmak taraftarıydı. Özellikle İtilaflardan İngilizlerle ilişkiye çok özen gösteriyor ve onlara ilerde neler yapabileceği konusunda hiçbir ipucu vermiyordu. Mustafa Kemal bir arayış içerisinde bulunuyordu. Her türlü yolu deniyordu. Saray ise Mustafa Kemal'i damat edinmek de dâhil, Vahidettin'in yaverliğine ve ittihatçı Enver'e karşı bir bent olarak görüyordu.²⁵

Mustafa Kemal, ulusal birliği ve bağımsızlığı amaçlayan bir hükümette etkin görev alarak Osmanlı Devletinin yazgısını değiştirmeye çalışır. Fakat işler istediği gibi gitmez, hükümetin yıkılmayacağını ve hükümetten yararlanamayacağını anlaşılması üzerine kendisine inana dev-

²² Turan, Ş. a.g.e. s. 82

²³ y.a.g.e. s. 82. Baki Öz. *Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü*. C. 1. Aralık. 2000. s. 17

²⁴ Öz, Baki, a.g.e. s. 18-20

²⁵ Öz, a.g.e. s. 2. Aksin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İst. 1983. s. 76

rimci kadroyu, çözümü Anadolu'da arama seçeneğine götürdü.²⁶ Mustafa Kemal uygun bir zaman ve ortamda Anadolu'ya geçmek, İstanbul'dan kaybolmak, bir müddet adsız çalıştıktan sonra bütün Türk ulusuna felaketi duyurmak istiyordu. Çalışmaları bu doğrultuda götürmek istediğinde. Anadolu'ya geçtiğinde ise; Terhis işlemleri durdurulacak, cephaneye ve silahlar teslim edilmeyecek, genç ve yetenekli subaylar iş başına getirilecek, ayrımcılık yapılmayacak, kamu morali yüksek tutulmaya çalışılacaktı.²⁷ Ocak 1919'da öncü kadrosuyla görüşerek Anadolu'ya geçtiğinde, A. Fuat Paşa'nın Ankara'da halka güven verecek bir konumda olmasını, K. Karabekir Paşa'nın Anadolu'da doğan ulusal örgütlerden yararlanmasını, R. Orbay'ın denizci olduğu için sivil olarak Anadolu'ya geçmesini, İsmet Bey'in de Paris'e görüşmeci olarak gitmesini tasarlamıştı.²⁸

5. ANADOLU'YA GEÇİŞ

Bir taktik adam olan Mustafa Kemal zamanın ve koşulların olgunlaşmasını bekleyerek, tabii bu arada arkadaşlarını da bir bir Anadolu'ya geçirerek gerekli hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu. Bu arada Anadolu'da gelişen olaylar bir yetkilinin oraya gönderilmesini gerektirir noktasına gelmiş, İngilizlerin önerisi ile Osmanlı Hükümeti yetkin bir komutanını (Mustafa Kemal'i) bu göreve uygun görmüştü. Öteden beri Anadolu'ya geçmek için fırsat kollayan Mustafa Kemal ayağına gelen bu fırsatı iyi değerlendirdi. İngilizlerle iyi geçinmek durumundaydı. Saray'a ve Hükümete ilerde yapmayı tasarladıkları düşünceleri konusunda en ufak bir ipucu vermemek gerektiğini çok iyi plânlamıştı.

Mustafa Kemal, Padişahın gözünde doğru dürüst, güvenilir bir kişiydi. Enver karşıtı oluşu nedeniyle de onun güvenini kazanmıştı. Yaverliği dönemi davranışları, Gelibolu başarıları Padişahı, Mustafa Kemal'den yararlanmaya yönlendiriyordu.²⁹ Ateşkes antlaşmasının yanlı ve haksız uygulaması, yüzlerce yıl birlikte yaşamış toplulukları da birbirlerine düşürüyordu. İşte Rumlar, Samsun dâhil Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontus Rum Devleti kurmak için harekete geçmişlerdi, tabii; başta İngiltere olmak üzere ve diğer İtilaf Devletleri de onları destekliyordu. Pontuscu Rumlar Paris'e görüşmeci yollayarak Türk çetelerinden rahatsız olduklarını bildiriyorlardı. Avrupa'nın ve Rusya'nın desteğini sağlayan Rumlar Marsilya'da 1,5 milyon kişinin katıldığı mitingde Pontuscu Rumların

²⁶ Öz, Baki. Y.a.g.e. s. 24. Kinross, Lord. *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*. İst. 1980. s. 236

²⁷ Bayur, Y. H. Y.a.g.e. s. 1/287, Öz. A.g.e. s. 25

²⁸ Öz. A.g.e. s.26

²⁹ y.a.g.e. s. 29

korumasını itilaflardan istedi. Diğer yönden Samsun stratejik açıdan da önemliydi, Orta Karadeniz'den Orta Anadolu'ya açılan tek kapı idi, Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçmesi halinde Samsun yolunu seçme olasılığı İngilizleri kuşkulandırıyor. Bütün bu gelişmeler bölgede huzursuzluklara neden oluyordu.³⁰

Anadolu'da İngilizleri ve İtilafları rahatsız eden bir diğer gelişme ise Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de "Şura-Savyet" hükümetlerinin kuruluyor olmasıydı. Nitekim Kars, Oltu İslam Şura devletleri kurulmuş ve bunlar bu devletler B.M.M.'ye başvurarak Ermeni ve Rumlara karşı silahlı direnişte bulunmaya başlamışlardı. Bu gelişmeler İngilizleri oldukça kuşkulandırıyor, bölge halkının Sovyetlerle iş birliğine gitmesi Ankara hükümetiyle birlikte kendilerine karşı bir savaş verileceği kuşkusunu doğuruyordu. İşte Mustafa Kemal'i bu gelişmeleri önlemesi için göndereceklerdi. Yine Enver Paşa'nın Rus Kafkasya bölgesinde oluşu da İngilizlerin kuşkularını bir kat daha artırıyordu.³¹

Bırakışma sonrası umutsuzluğun vermiş olduğu bunalımlarla yer yer kaynaşmalar başladı. Trakya, İzmir ve Ege topraklarının itilaflara verilmesi düşüncesine karşı 2 Kasım 1918'de Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Osmaniye, 1 Aralık 1918'de İzmir Müdafaa-i Hukuk Milliye Cemiyeti kuruldu. Durum ulusal birliği de gerektirdiği için Ermenilere karşı Kürt-Türk halkı birleşti. Ülke genelinde büyük mitingler düzenleniyordu. Gelişmeler İngilizleri ve onun İstanbul'daki uydu hükümetini rahatsız etmeye yetiyor ve de artıyordu. İngilizler olaylardan Bolşevik ve İttihatçı korkusu alıyorlardı. İngiliz yayılcılığı için bu gelişmelerin bastırılması gerekiyordu. Bütün bu gelişmeler Mustafa Kemal'in kafasındaki tasarlara yardımcı oluyordu. Samsun bölgesine yetkin bir komutan aranıyordu.³² Ordu komutanlığı kalktığı için müfettişlikler onun yerini dolduracaktı. Bölgeye gidecek olan müfettiş, Askeri eğitim ve öğretimle uğraşacak, dağınık durumda olan silahları toplayıp depolayacak Rumların güvenliğini ve bölgedeki asayişini sağlayacaktı. Hükümetle İngilizler bu konuda uzlaşmış görünüyordu.

6. MUSTAFA KEMAL GÖREV İSTİYOR

Koşulların oluştuğu tam bu esnada Mustafa Kemal dostluk ve arkadaşlık ilişkilerini kullanarak kafasında tasarladıklarını hayata geçirmek için yani Anadolu'ya geçmek için arkadaşı Ali Fuat Paşanın babası İsmail Fazıl Paşayı devreye soktu. Hükümette Hürriyet ve itilafçı bakanlardan

³⁰ Öz, Baki. Y.a.g.e. s.32-33

³¹ y. a.g.e. s. 39

³² y.a.g.e. s. 40

İçişleri Bakanı M. Ali Bey, A. Fuat Paşanın yakını oluyordu, İ. Fazıl Paşa, Mustafa Kemal'i oğlu kadar severdi. İçişleri Bakanı M. Ali Bey, Mustafa Kemal'i Beyoğlu'nda bir lokantada Damat Ferit ile tanıştırmıştı (Başbakan). Hükümetteki Denizcilik Bakanı Avni Beyle Savaş Bakanı da Mustafa Kemal'in atanmasında rol oynamış ve onu hükümet katında desteklemişlerdir. (Savaş Bakanı Şakir Paşadır).³³

Samsun'daki ve bölgenin diğer yerlerindeki gelişmeler üzerine İtilaf- lar, İstanbul hükümetini sıkıştırır ve onu çözüm yolu aramaya iterler. Başbakan Damat Ferit, İçişleri Bakanı M. Ali Beyi çağırır, bölgedeki olayları bastırarak asayiş ve düzeni sağlayacak geniş yetkilerle donatılacak birini bölgeye göndermek ister. M. Ali Bey hiç tereddüt etmeden Mustafa Kemal'i bu göreve önerir. Mustafa Kemal'in görev ve yetki yazısı Genelkurmay İkinci Başkanı Albay Kazım İnanç tarafından düzenlenir. Düzenleme 30 Nisan-6 Mayıs arasında Bakanlar Kurulunda görüşülerek kabul edilir ve 18 Mayıs 1919'daki toplantı da onaylanır.³⁴

Mustafa Kemal, Anadolu'ya İngilizlerin, Sarayın ve Hükümetin mu- tabakatı sağlanarak gönderilmiştir. Anadolu'daki olayları bastırmak için Mustafa Kemal'in atanmasında ve bu atanmanın kolaylaşmasında onun kişiliği, yurtseverliği, İttihatçı olmayışı, Enver karşıtı oluşu da rol oynamıştır. Mustafa Kemal Samsun'a İngilizlerin, Sarayın ve Hükümetin anlaşması sonucu bölgedeki ulusal direnişi bastırmak, yine bölgedeki Rum- ları baskı altında tutan Türkleri hizaya getirmek için gönderilmişti. Onların Atatürk'ün kafasında bir sır gibi sakladığı düşüncelerinden haberleri yoktu. Atatürk Bekirağa bölümünde tutuklu arkadaşı Fethi Bey'i görmeye gittiğinde: "Ne biz bu durumda kalacağız, ne de bu ülkeyi bu durumda bırakacağız" diyordu.³⁵ Müfettişlik ataması D.Ferit ve Şakir Paşaların unvanını taşıyordu. Atama Takvim-i Vakayi'nin 5-5-1919 tarih ve 3540 sayılı nüshasında yayımlandı.³⁶ Durum tüm kolordulara valiliklere bildirildi. Mustafa Kemal'e verilen Hükümet Talimatnamesi Yönergesi çok geniş yetkiler içeriyordu. Dokuzuncu Ordu Kıtaları Müfettişliğine ait görevler Padişahça buyrulmuştur, bunlar sadece askeri değildi, aynı zamanda sivil yönetime de ilişkindi. Bu görevler özetle;³⁷ bölgede güvenli- ğin sağlanması, düzenli duruma getirilmesi, bölgede dağınık bulunan silah ve cephanenin toplatılarak depolarda muhafazası, bölgedeki şurala-

³³ Şevket Süreyya Aydemir. *Tek Adam*. C.1. İstanbul 1969. S. 389. Akşin, S. a.g.e. s. 287. Öz, B. a.g.e. s.41

³⁴ Öz, Baki. a.g.e. s.43

³⁵ Okyar, Fethi. *Üç Devirde Bir Adam*. İst 1980. s. 282. Öz, B. a.g.e s. 47

³⁶ Öz, B. a.g.e. s. 47

³⁷ Öz, Baki. A.g.e. s. 48-49

rın dağıtılması ve yasaklanmasıdır. İki tümenli, üçüncü ve dört tümenli, on beşinci kolordular Müfettişlik buyruğuna verilmişti. Ayrıca kolorduların olağan ve özlük işleri, genel kuvvet er, subay, silah vs... durumlarıyla ilgili belgelerin Savaş Bakanlığı ile istişare edilerek dosyaları tutulacak, Müfettişliğin verdiği görevler kolordularca aynen uygulanacaktı. Bölgedeki halkın sağlık işleri ile de doğrudan ilgilenecekti. Müfettişlik bölgesi, Trabzon, Erzurum, Sivas, Van illeriyle Erzincan ve Canik bağımsız livalarını kapsadığından, sayılan görevleri yürütmek için müfettişlik kurumu mutasarrıflarla doğrudan işbirliğinde bulunacaktı. Müfettişlik ile hükümet arasındaki ilişkiyi Savaş Bakanlığı yürütecekti. Bu talimat 6-5-1919 tarihini taşımaktadır.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya giderken kadrosundakiler: Kâzım Faik, Üsteğmen Hayati, Ayıcı Arif, Hüsrev Gerede, Kemal Doğan, Dr. İbrahim Tali Öngören, Dr. Binbaşı Refik Saydam, Cevat Abbas, Yüzbaşı Mümtaz, Yüzbaşı İsmail Hakkı, Yüzbaşı Ali Şevket, Yüzbaşı Mustafa Vasfi, Üsteğmen Abdullah, Kâtip Faik Aybars, Şifreci Memduh, Şifre yardımcısı Arif Hikmet ve Teğmen Muzaffer Kılıç'tır.³⁸

7. KİM GÖNDERDİ MUSTAFA KEMAL'İ ANADOLU'YA?

Gazi Paşayı Anadolu'ya İngilizler, Saray ve Hükümet bilerek ve seçerek, bilinçli olarak göndermişlerdir. Onun Anadolu'daki sorunları istedikleri şekilde çözebileceğine inanıyorlardı. Çünkü İttihatçı değildi, Enver Paşa karşıtıydı,³⁹ dürüst çalışkan ve yetenekli idi. Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesinde onun İstanbul'dan uzaklaştırılması gibi tezler de var fakat bunlar doğru değildir. Çünkü böyle bir durum söz konusu olsa göndermeden tutuklayabilirlerdi ve ona geniş yetkiler vermezlerdi. Hepsinden de önemlisi Mustafa Kemal'in gerçek düşüncesini bilmiyorlardı. Eğer bilselerdi, gönderirler miydi?

İngiliz Amariel Webb İngiltere'ye gönderdiği 28.6.1919 tarihli raporda İngilizlerin, Hükümet ve Sarayın Mustafa Kemal'in gerçek düşüncesini bilmediklerini, öğrendikten sonra ise hemen geri çağırduklarını ifade etmektedir.⁴⁰ Mustafa Kemal, Padişahla vedalaşırken, Padişahın; "Ben artık ülke ve ulusumu nasıl kurtaracağımı tasarlamaktan kuşkuya düştüm, ulus uyanık ve gözü açık olursa bu kötü durumdan gerek bizi gerek kendini kurtarır", "Asıl şimdi yapacağın görev hepsinden daha önemlidir. Devleti kurtarabilirsin" dediğini söylemektedir. Kemal Paşa,

³⁸ y.a.g.e. s. 50-51

³⁹ y.a.g.e. s. 51-52

⁴⁰ Öz, Baki. A.g.e. s.54, Kinross, a.g.e. s. 256

bu sözlerin kendini şaşırttığını ve neyi amaçladığını anlayamadığını ifade etmektedir.⁴¹

Padişah bunları acizlik ve çaresizlik içinde söylemiştir. O günlerde Yunanlılar İzmir'e çıkıyorlardı, İtilafların donanmaları İstanbul'u sarıp çevirmişti. Padişah, eğer gerçekten Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Kurtuluş hareketini başlat diye gönderseydi bunu yakını bazı kimselerle paylaşabilirdi, hiç kimseye bu anlamda bir şey söylememiştir. İngilizlerin, Mustafa Kemal'i geri çağırma isteklerine tümüyle uyuyor, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ölümle cezalandırıyor, Anadolu halkını fetvalarla bölüyor, Kuvayı İnzibatiye birlikleri kurup Anadolu'ya saldırtıyor, Anadolu halkını ayaklandırıp, Kurtuluş Savaşını baltalamak için elinden gelen her şeyi yapıyordu.⁴²

Eski bir polis müdürü, Mevlânâzâde Rıfat; Padişahın, Mustafa Kemal'i sevdiğini, ona güvendiğini ondan yararlanılması gerektiğini, atandığında ise kendisine bir hattı hümayun verdiğini bununla ona ülkesini ve ulusunu kurtarması için iyi bir mesaj verdiğini ifade etmekte ise de "Türk İnkılâbının İcyüzü" adlı eserde, Mustafa Kemal bunlardan hiçbir şekilde yaralanma yoluna gitmediği belirtilmektedir. Burada Kurtuluş Savaşı için bir ipucu bile görünmüyor. Padişahın Damat Ferit'i dışarıya karşı tutup içeride de ulusçuları desteklediği savları pek inandırıcı değildir. L. Kinross ve Hakkı Naşit Uluğ, bu tür görüşleri "sapık" olarak değerlendirmektedir", zaten başka türlü düşünmek de pek doğru değildir. Yine bu konuda bir iddia daha; Necip Fazıl Kısakürek, Padişahın M. Kemal'i, kurtuluş savaşı vermek için Anadolu'ya gizlice gönderdiğini söylemektedir ve ona yüklüce para verdiğini de eklemektedir. Bu düşüncelere Kadir Mısırlıoğlu- T.Mümtaz Göztepe de destek verirler.⁴³ Şöyle ki; Kurtuluş Savaşı, Padişahın eseridir. Anadolu'daki bazı olaylar düşmanın gözünü boyamaya yönelik davranışlardır: Ayaklanmalar, Fetvalar ve Kuvayı İnzibatiye: Bunlar deli saçması düşüncelerdir: Kendi halkını dini düşüncelerle kutuplara böl, birbirine kırdır.⁴⁴ Sonra da ben düşmanın gözünü boyuyorum, diyerek olgunluk göstermeye çalış. Bunlar hiçbir düşünceye yakışmaz, onurlu bir davranış değildir. İkiyüzlülük takıyveciliktir. Yine Padişahın, güvendiği kişileri Anadolu'ya gönderdiği, gidin Anadolu'da Kurtuluş Savaşı verin dediği, Kuvayı İnzibatiye'ye, Anadolu'daki güçlere katılma gizli buyruğunun verdiği iddiası, yine ülkeyi terk ederken yük-

⁴¹ Öz. y.ag.e. s. 55-57

⁴² y.a.g.e. s. 57-60.

⁴³ y.a.g.e. s. 59-60.

⁴⁴ Öz. y..a.g.e. s. 61.

lü para götürmeyişindeki tutumu⁴⁵ Kurtuluş Savaşı yürütülürken Padişah'ın Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı genel davranışı, sanırım onun ne kadar kurtuluş yanlısı olduğunu ortaya koyuyor. Bu iddialar sonradan, Mustafa Kemal ile ters düşmüş kişilerin anılarıdır, hiçbir bilimsellik taşıyorlar, ayrıca bu konularda hiçbir belge de yoktur.

Eğer bu iddialar doğruysa, Padişah Mustafa Kemal'i kendisinin gönderdiğini neden çok yakınlarına dahi açıklama yürekliliğini göstermemiştir? Sorunun cevabı yoktur. Bütün bu görüşmeler iki kişi arasında geçmedi ya, Mustafa Kemal'le dört kez görüşmüştür. Peki, ne istiyordu Padişah Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderirken? Atatürk, 8.7.1932'de E. B. Şapolya'ya tutturduğu notlarda bunu şöyle açıklıyor; "Amaç Samsun ve çevresinde Rumlara zulmeden Türkleri yola getirmektir. Sonra da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde beliren Kuvayı Milliye Birliklerini ortadan kaldırmaktır. Bütün umut Yunan ve diğer devletlerinin istekleri dışında bir harekette bulunmamak, onların şikâyet ettiği olayları da önlemektedir." demiştir.⁴⁶ Bu gelişme karşısında Mustafa Kemal'in Padişah hakkındaki görüş ve düşünceleri de iyiden iyiye değişmeye başlamıştır, olumsuz olarak.

8. MUSTAFA KEMAL'E ANADOLU'YA GİDERKEN ÖDENEN PARA

Bağımsızlık savaşının verilmesinde ve başarıya ulaşılmasından sonra Saray yanlısı bazı yazarçizer, Mustafa Kemal'e büyük para verildiğini, Osmanlı hazinesinin bu şekilde Anadolu'ya kaçırıldığını söylüyorlarsa da rakamlarda büyük çelişkiler vardır. Necip Fazıl Kısakürek, Padişahın cebinden 30 – 42 – 60 bin altın lira verildiğini, Mısırlıoğlu, Kadir; Padişahın atlarını satıp 40 bin altını Mustafa Kemal'e verdiğini, Mustafa Kemal'in Anadolu'da işleri yürütmek için 30 bin lira ödenek aldığını; M. Goloğlu, Mustafa Kemal'e bir miktar para verildiğini, E. B. Şapolyo ise 2 bin lira verildiğini yazmaktadır. Bütün bunlardan şu görülmektedir ki, miktar konusunda çelişkiler vardır. Mustafa Kemal Anadolu'ya bir görev için gönderilmiştir, tabi ki bir miktar para verilmiş olması doğaldır; çünkü orada bazı işler yapılacak ve bazı harcamalar olacaktır. Bunların karşılanması için verilmiş olan paralarla devlet hazinesinin Anadolu'ya kaçırıldığı tezi pek doğru değildir, ayrıca Mustafa Kemal ve arkadaşları Anadolu'da çok büyük para sıkıntısı çekmişlerdir. Verilmiş olan para aylık ve ödeneklerdir.

⁴⁵ y.a.g.e. s. 62.

⁴⁶ Şapolyo. Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*. İst. 1958. S. 299-302. Öz. Baki, y.a.g.e. S.65

Osmanlı Bakanlar Kurulu kararlarını inceleyen Prof. T. Gökbilgin, Mustafa Kemal'e İstanbul'dan hareketi esnasında 1000 lira verildiğini belirtiyor, ayrıca bu paranın 300 lirası Samsun valiliğinedir. Aynı durumun diğer illerde de olduğunu belirtmektedir. Hükümet, Mustafa Kemal ile Anadolu'ya giden 18 kişilik kurulun maaşına 1 Haziran 1919'dan itibaren, Savaş Bakanlığı bütçesinden ödenmek üzere yarım aylık oranında zam yapmıştır. Kurulun aylık ödeneğinin yarısı 57.269 kuruştur. Bakanlar Kurulu bu zammı kabul ediyor. 18 kişilik kurulun toplam aylığı ise 114.538 kuruş, zamla birlikte bu para toplam, 179.807 kuruştur.⁴⁷ İddia edilen büyük para işte budur. Oysa D. Ferit Paşa, Paris barış görüşmecilerine ki bunların sayıları beşi geçmez, 70.000 lira vermiştir.⁴⁸ Anadolu'daki isyanları bastırmak için Şehzade Abdurrahim Başkanlığında örgüt kuruluna 3 milyon lira ödenmiştir.⁴⁹ Bu görevler ve verilen paralar karşılaştırıldığında durumun vahameti kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor.

Kemal Paşa, Anadolu'ya geçerken para konusunu Rauf Beyle görüşmüş, karakol örgütünden Topçuoğlu Nazmi Bey, Rauf Bey'le 5 bin lirayı Anadolu'ya göndermiş.⁵⁰ Erzurum'dan Sivas'a gidilirken Binbaşı Süleyman Beyden 200 lira alınmıştır.⁵¹ Otomobillerinin benzini, Sivas Amerikan Okulundan hediye olarak sağlanmış, Sivas Osmanlı Bankasından 1000 lira ödünç alınmıştır. Kemal Paşanın para sıkıntısı Ankara'da da devam etmiş, Müftü Rifat Efendi Tüccardan 800 liradan fazla para toplamıştır.⁵² Moskova'ya gidecek kurulun yolluğu tüccardan ödünç alınmıştır. İşte bunlar büyük paraların ve devlet bütçesinin Anadolu'ya kaçırıldığı savlarının ne kadar gayri ciddî olduğunun en açık göstergesidir.

10. PADİŞAH VE KEMALİST HAREKET

Ali Fuat Türkgeldi, Padişahı kuşku, kurnaz, kararsız ve tereddütlü⁵³ buluyordu. Çoğu kişi onu D. Abdülhamit taklitçisi, inatçı koyu bir ittihatçı düşmanı, Enver, Cemal ve Talat Paşaların yakalanıp derhal idamlarını isteyen, ulusal sınırlardan ve yurt bağımsızlığından ödünler veren birisi olarak biliyordu. Mondros Bırakışması'na giden kurula da "Osmanlı Ha-

⁴⁷ Öz. a .g.e. S. 71

⁴⁸ a.g.e. S. 71

⁴⁹ a.g.e. S.71

⁵⁰ a.g.e. S. 72

⁵¹ Kansu, Mazharmüfit, *Erzurum'dan Ölüme Kadar Atatürk'le Beraber*. C.1. T.T.K. Yayını.1969 S. 173; Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilali*. İst. 1968. S.130. a.g.e. S. 72

⁵² Avcıoğlu Doğan, *Türkiye'nin düzeni* İst. 1969. C.1. S. 204. Öz. a.g.e. S. 73

⁵³ Türkgeldi, Ali Fuat. *Görüp İşittiklerim* T.T.K. Yayını ANK. 1951. S. 293-299 Öz. y.a.g.e. S. 78

nedanının haklarını saklı tutmak koşuluyla bazı illere yönetsel özerkliler verilmesini önermiştir.⁵⁴ İşgalci güçlerin isteğiyle Hürriyet ve İtilafçılarla anlaşarak, Osmanlı Mebuslar Meclisini 21 Aralık 1918 günü kapatmıştır. 30 Mart 1919 Amiral Calthorpe ile görüşen D. Ferit ona, Padişah'ın kendi el yazısı ile yazılmış olan ve Türkiye'nin yalnız ve ancak İngiltere'ye bağlı olmak istediğini belirten bir belge vermiştir. Bununla padişah şunları istiyordu İngiltere'den; İslâm ülkeleri padişaha bağlı olacak, İngiltere 15 yıl Osmanlıyı dış saldırıya karşı koruyarak gerektiğinde istediği yerleri işgal edecek, Ermenistan bağımsız olacak, Burgaz-Enes Trakya sınırı olacak, Boğazlar, İngilizler tarafından işgal edilecek, Osmanlı Bakanlıklarına İngiliz Müsteşarlar atanacak, vali danışmanları İngiliz olacak, Yerel Meclisler İngilizlerce denetlenecek.⁵⁵ Görüldüğü gibi Padişah açık İngiliz yanlısı idi, her ne olursa olsun onlarla barış yapmaktan yanaydı. İngiliz Sevenler Derneğinin kurucusu üyesiydi.

Vahadeddin 21 Mart 1921'de İngiliz Yüksek Komiseri Rumbor'a şunları söylüyordu. " Bir avuç eşkıya tam bir etkinlik kazanmış, Ankara'nın liderleri bu ülkede dikili bir ağacı olmayan, ne kan bağıyla, ne de başka bir şeyle ülkeye bağlı olan kimselerdir. Mustafa Kemal, kökeni belli olmayan Makedonya devrimcisidir. Kanlı Bulgar, Sırp, Rum her şey olabilir. Daha çok Sırp'a benziyor. Onların arasında gezecek bir Türk yoktur. Gerçek Türk özüne bağlıdır."⁵⁶ Padişah, sürekli olarak Ankara'yı Bolşevilikle suçluyor ve İngiltere'yi yanına çekip bunların üstüne gitmek istiyordu. Padişah, Ankara ile uzlaşmayı onursuzluk ve şerefsizlik saymakta; İngilizlere yaranmayı ve dalkavukluğu, onlarla iş birliği yapmayı ise vatanseverlik olarak algılamaktaydı. "Onlar bir devlet değil, belki asiler ve ihtilalciler topluluğu, İttihat ve Terakki partisini diriltmek isteyenler, çeşitli adlar altında kendi öz çıkarlarına ve ülkeye egemen olmaya çalışanlardır, hepsi Bolşeviktir. Ben ve Hükümet barış yapmaktan yanayız", diyerek⁵⁷ İngilizleri kışkırtıyordu. (7. 3. 1922 tarihli konuşması).

Padişah, Mustafa Kemal ve Anadolu'da başarılı olan Kemalist harekete o kadar kızgındı ki onun başarısını bile kabullenememişti. İzmir'in kurtuluşunu kutlamak isteyen Tefvik Paşayı tersleyerek Ankara'yı kutlamadı.⁵⁸ Fakat aynı padişah 9. 8. 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in III. Ordu Müfettişliği görevine son verip, yaverlik ünvanını ve nişanlarını geri alıyordu.

⁵⁴ Öz. y.a.g.e. S.80

⁵⁵ y.a.g.e. S.81

⁵⁶ y.a.g.e. S.83

⁵⁷ Öz. a.g.e. S. 83

⁵⁸ y.a.g.e. S. 85.

Amiral Robeck, L. Curzon'a Padişah'ın, Mustafa Kemal'in güçlenmesinden korktuğunu, İngilizlerin güç kullanmasını ve bunların hakkından gelinmesini istediğini 30. 9. 1919 tarihinde bildirmiştir. Yine 5. 4. 1920 tarihinde D. Ferit yeniden başbakanlığa getirilince, Padişah'ın kendisinden Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hakkından gelinmesini istediğini bildiriyor. Osmanlının Savaş Divanı 11. 5. 1920'de Kemalistlerin ölüm cezalarını veriyordu. Bu lülede kimler bulunuyordu. Mustafa Kemal, Kara Vasıf, Fuat Paşa, Rüstem, Dr. Adnan Adıvar, Halide Edip, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Bekir Sami, Celalettin Arif, Dr. Rıza Nur, Yusuf Kemal, Mehmet Rıfat (Börekçi) Fahrettin Altay.⁵⁹Bu kararı Savaş Bakanı yürütecekti. Vahidettin'in tutumu giderek sertleşiyor İngiliz parasıyla ayaklanmalar çıkararak Anadolu kurtuluş hareketini baltalamaya çalışıyordu. Padişah'ın İngiliz yanlılığına bir belge daha: (7. 3. 1922-'de İngilizlerin İstanbul baş temsilcisi S. H. Rumbold'dan Dışişleri Bakanı L. Curzon'a) Türkiye, Yusuf Kemal Tengirşek Başkanlığında bir kurulu Avrupa'ya göndermektedir. Bu kurul Yunan tezine karşı Türk tezini ortaya koyup savunacaktır. Kurul üyesi Kemal Bey, evrakları kayınpederinin evine bırakmıştır. Vahidettin adamlarına (ajanlarına) işte bu evrakların fotokopisini aldirtmış ve bunları 6. 3. 1922 günü İngiliz baş tercümanı özel mabeyincisine göndermiştir.⁶⁰ Bu davranış ulusunu ve ülkesini seven hiçbir yurttaşa yakışmayan bir davranıştır. Hele bu kişi bu ülkeyi 600 yıldır yöneten bir hanedanın temsilcisi ise, daha da yakışmaz.

SON DEĞERLENDİRME

Batı'da Reform ve Rönesans hareketleriyle Aydınlanma Çağının başlaması, giderek devlet yönetimlerine aklın egemen olması, 18. yüzyıl ile birlikte Batı'nın sanayi devrimine geçmesi, bilim ve teknolojideki gelişmeler insanlığı büyük bir tehlikeye götürüyordu. Bu tehlike I. Dünya Savaşıydı. Bu savaşta gelişmiş büyük devletler iki bloka ayrılmışlardı. Büyük bir silahlanma yarışı başlamıştı. Devletimiz Osmanlı da bu savaşa katıldı. Fakat Osmanlı ve müttefikleri savaşı yenik olarak bitirdiler. Dolayısıyla Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldılar. Savaşı kazanan emperyalistler "Şark Meselesi" verdikleri, Osmanlının ortadan kaldırılması, konusunda işbirliği içinde çalışıyorlardı. Başkent İstanbul'daki hükümetle de düşmanın işini kolaylaştırmak için onlarla birlikte hareket ediyordu.

İşte bu gelişmeler sonucunda ülkenin büyük bir kısmı işgal edilmişken yeniden bir diriliş ve kurtuluş savaşı verilmek durumunda kalınmış-

⁵⁹ y.a.g.e. S. 86.

⁶⁰ y.a.g.e. S. 86.

tır. Bu savaşı I.Dünya Savaşı sonrası bozulan asayişi ve düzeni sağlamak üzere Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından verilmiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşları, bu savaşı verirken tek güvenceleri Türk halkı olmuştur. Çünkü İstanbul'daki hükümetler her türlü egemenlik haklarını kaybetmişler, İtilafların elinde âdeta oyuncak olmuşlardır. Mustafa Kemal, bir taraftan işgalcilerle savaşırken diğer taraftan da kukla yöneticilerle savaşmıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları başarılı olunca da bunların başarısını gölgelemek için: "Sizi biz Anadolu'ya gönderdik" diyecek kadar pişkinlik göstermişlerdir, Oysa belgeler bunun tam tersini söylemektedir. Padişah Vahidettin ve yandaşları hiçbir zaman bu kurtuluş savaşının destekleyicisi ve düzenleyici olmamışlar, ancak onun köstekleyicisi ve baltalayıcısı olmuşlardır. Anadolu'da işler yolunda gidince monarşi de sona ermiştir. Yerine halk egemenliğine dayalı Cumhuriyet yönetimi getirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Avcıoğlu, Doğan, (1974) Türkiye'nin Düzeni C.1. Ankara.
- Aksin, Sina. (1983) İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul.
- Atatürk, Mustafa Kemal. Nutuk (vesikalar) C. III., 14. Baskı İstanbul.
- , Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C. I (1961) C. II (1959), C. III. (1961), C. IV. (1972) Ankara.
- Atay, Falih Rıfki. (1955) Atatürk'ün Bana Anlattıkları, İstanbul.
- Aybars, Ergun. (1982) İstiklal Mahkemeleri (1923-1927), Ankara.
- Bayur, Y. Hikmet. (1991) Türk İnkılap Tarihi. C. III. Ks. 4, Ankara.
- Cebesoy, Ali Fuat. (1957) Siyasi Hatıralar, İstanbul.
- Gencer, Ali İhsan - Özel, Sabahattin. (1991) Türk İnkılâp Tarihi. İstanbul.
- Kansu, Mahzar Müfit, (1969) Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. C.1., Ankara.
- Karal, Enver Ziya. (1981) Atatürk'ten Düşünceler. İstanbul.
- Kinross, Lord. (1980) Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu. İstanbul.
- Mısırhoğlu, Kadir, (1971) Lozan Zafer mi - Hezimet mi?, C. III İstanbul.
- Jaeschke, Prof. Gotthard. Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi C. I (1970) C. II (1973), Ankara.
- Okyar, Fethi. (1980) Üç Devirde Bir Adam. İstanbul.
- Öz. Baki, (2000) Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü. C. I. C II., İstanbul.
- Salahi Sonyel. (1987) Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C.I., Ankara.
- Selek, Sabahattin. (1968) Anadolu İhtilali. İstanbul.
- Şevket Süreyya Aydemir. (1969) Tek Adam. C.1. 1969, C. II. 1969, C.III 1972.İstanbul.
- Tansel, Sabahattin, (1973) Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.1., Ankara.
- Turan, Şerafettin. (1991) Türk Devrim Tarihi. C.1. İstanbul.
- Türk geldi, Ali Fuat. (1951) Görüp İştiklerim. Ankara.
- Uçaral, Rıfat, (1985) Siyasi Tarih. 3. Baskı, İstanbul.
- Us, Asım. (1966) Hatıra Notları (1930-1950), İstanbul.
- Vakit Gazetesi, 18 Şubat 1919. No (476) 26.